

Наталія Кашеварова,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Інститут історії України Національної академії наук України
вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна
e-mail: nataliya.kashevarova@gmail.com

**НАЦИСТСЬКА ІДЕОЛОГІЯ І ПРОПАГАНДА
НА СТОРІНКАХ «ІНФОРМАЦІЙНОГО БЮЛЕТЕНЯ»
СЛУЖБИ РОЗЕНБЕРГА
ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

У статті проаналізовано службове видання «Інформаційний бюлетень» служби Уповноваженого фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП (або Служби Розенберга) як джерело забезпечення ідеологічної складової політики нацистів в окупованих країнах Європи, нацистської пропаганди та політичного навчання. Висвітлено основні дані видання: періодичність, структуру випусків, його завдання і цільову аудиторію, місце видання у загальному масиві інформаційних друкованих видань Служби Розенберга, а також його збереженість та сучасне місце зберігання. Окреслено тематику і зміст публікацій «Інформаційного бюлетеня» та встановлено, що переважна більшість їх була присвячена Радянському Союзу – комуністичній ідеології та пропаганді, їх впливу на свідомість людини, колективізації та індустріалізації, пропаганді ідеї, що Радянський Союз готувався до війни у Європі до 1941 р. Визначено, що «Інформаційний бюлетень» призначався для використання у веденні антикомуністичної пропаганди, в ідеологічній просвіті та політичній підготовці членів НСДАП, військових, службовців німецьких окупаційних структур.

Ключові слова: Уповноважений фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП, «Інформаційний бюлетень», націонал-соціалістична ідеологія, пропаганда, Друга світова війна.

Дослідження формування ідеології націонал-соціалізму та реалізація нацистами основних її постулатів під час Другої світової війни щодо окупованих країн та їхнього населення вже багато років є однією з найпоширеніших тем, пов'язаних з дослідженнями історії Другої світової війни. Але й досі у різних масивах архівних документів знаходяться нові джерела, які проливають світло на нові малодосліджені питання функціо-

нування ідеології та пропаганди у Третньому райху та в окупованих ним країнах, а також дають інформацію про те, як ці джерела використовувалися у політичному навчанні у НСДАП, в ідеологічній підготовці її членів, військових і службовців різних рівнів, у тому числі чиновників окупаційної адміністрації. Одним з таких джерел є «Інформаційний бюлетень» (нім.: «Mitteilungsblatt»), що виходив під грифом служби Уповноваженого фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП (нім.: «Beauftragter des Führers für die Überwachung der gesamten geistigen und weltanschaulichen Schulung und Erziehung der NSDAP») (далі – Служба Розенберга), яку очолював один з політичних керівників Третього райху А. Розенберг.

У зв'язку з цим наукова новизна дослідження визначається тим, що станом на сьогодні службові видання Служби Розенберга та безпосередньо «Інформаційний бюлетень» не розглядалися дослідниками як джерела щодо ідеології націонал-соціалізму та політичного навчання у Третньому райху, на відміну від інших серійних тематичних видань Служби Розенберга, а актуальність та практичне значення дослідження визначаються потребою у подальшому розширенні джерельної бази досліджень ідеології націонал-соціалізму і запровадження до наукового обігу нових історичних джерел, дослідження досвіду використання у нацистській пропаганді на інформаційному фронті Другої світової війни різноманітної інформації, зібраної на території окупованих нацистами країн, серед іншого й у пропаганді проти одного з найбільших «ідейних ворогів» націонал-соціалізму – більшовизму.

Мета дослідження – проаналізувати роль і значення «Інформаційного бюлетеня» Служби Розенберга та його публікацій як джерел для формування ідеологічної складової націонал-соціалістичної політики пропаганди, а також визначити місце видання в ідеологічній та політичній просвіті у НСДАП.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, науковості, системності, також використано ретроспективний та проблемний методи дослідження (як загальноісторичні) і джерелознавчі методи (як спеціальні).

Об'єктом дослідження є «Інформаційний бюлетень» служби Уповноваженого фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП, а саме його частина В, предметом дослідження – відображення на його сторінках ідеологічної боротьби під час війни і його місце в нацистській ідеологічній політиці та пропаганді в окупованих нацистами країнах Європи.

Діяльності Служби Розенберга присвячено цілу низку публікацій, в основному німецьких. Серед найвичерпніших можна назвати одну із праць Р. Больмуса, що висвітлює створення та діяльність Служби Розенберга, але в центрі уваги дослідника – її роль та місце у системі партійних структур Третього райху [1], та монографію Е. Піпера, яка на сьогодні є найбільш повним виданням, присвяченим постаті А. Розенберга, і не лише у німецькомовній історіографії. В останній автор побіжно торкається діяльності установ та структур, створених А. Розенбергом, серед яких була і Служба Розенберга, а також видань, які виходили під її грифом [2]. Водночас багато інших публікацій висвітлюють діяльність Служби Розенберга фрагментарно, її службові видання використовувалися як джерела лише вибірково, вони не розглядалися раніше ані як комплексні джерела щодо організації і діяльності Служби Розенберга, ані як додаткові джерела для вивчення ідеологічної складової та політики нацистів щодо окупованих ними країн.

Служба Розенберга була заснована ще в 1934 р., і, як зазначено у її «Службовому порядку», головним завданням її, згідно з дорученням А. Гітлера А. Розенбергу, був нагляд за тим, щоб «націонал-соціалістичний світогляд втілювався в усіх сферах життя німецького народу», а також вона мала «берегти його від спотворення» [3]⁹. Після початку Другої світової війни сфера діяльності Служби Розенберга значно розширилася, так, за словами самого А. Розенберга, «боротьба за міцність райху та нове облаштування Європи є водночас боротьбою за впровадження націонал-соціалістичного світогляду» [4, арк. 61], тому «вся ідейна робота нашої установи має слугувати свободі Європи, величі райху та силі націонал-соціалістичної ідеї» [4, арк. 99].

Але насправді А. Розенберг одним з головних завдань цієї структури вважав забезпечення ідеологічного навчання серед членів НСДАП, а зі збільшенням її членів та фактичним зрощенням партії та апарату державного управління він намагався розширити й сферу свого особистого впливу у політичній верхівці Третього райху. У складі Служби Розенберг організував цілу низку відомств, які відповідали за різні тематичні напрями, – ідеологію, історію та археологію, науку (йдеться про науки соціогуманітарного профілю), пресу, музику, драматургію, мистецтво, навчання у НСДАП, навчання службовців Вермахту і таке інше,

⁹ Тут і далі при посиланні на архівне джерело вказується лише позиція у тому разі, якщо у справі Федерального архіву Німеччини не проставлена нумерація аркушів.

навчальний центр у передмісті Берліну – Далемі (водночас – навчальний центр Зовнішньополітичного відомства А. Розенберга), а також низку різних товариств тощо [5, арк. 1–3]. Деякі з цих відомств видавали тематичні серії видань, що виходили кілька разів на рік і великими накладками, наприклад, станом на 1944 р. серед них були такі: «Націонал-соціалістичний щомісячник: центральний політичний і культурний журнал НСДАП» (нім. «NS-Monstshefte», наклад – 50 тис. пр., обсяг – 96 с., періодичність – шість разів на рік), «Німецька драматургія» (нім. «Deutsche Dramaturgie», наклад – 2100 пр., обсяг – 20 с., періодичність – шість разів на рік), «Книжкова справа» (нім. «Bücherkunde», наклад – 8 000 пр., обсяг – 32 с., періодичність – шість разів на рік), «Музика у війні» (нім. «Musik im Kriege», 4000 пр., обсяг – 44 с., періодичність – шість разів на рік), «Германська спадщина» (нім. «Germanenerbe», 3000 пр., 24 с., періодичність – шість разів на рік), «Німецька фольклористика» (нім. «Die Deutsche Volkskunde», 1800 пр., 56 с., періодичність – чотири рази на рік), два видання, призначені для внутрішнього поширення – «Ідея та дія» (нім.: «Idee und Tat», 50 тис. пр., 64 с., періодичність – шість разів на рік; це були матеріали для навчання) та видання для військових пропагандистів-ораторів під назвою «Rednerdienst» (80 000 пр., 12 с. періодичність – 24 рази на рік [6], а також видання «Мистецтво у Третньому райху» (нім. «Die Kunst im Dritten Reich») [5]. Була також окрема канцелярія, яка здійснювала адміністративне координування діяльності більшості установ А. Розенберга.

Серед службових видань Служби Розенберга окреме місце посідає «Mitteilungsblatt» – «Інформаційний бюлетень», який друкувався і поширювався через Центральне управління Служби. Видання мало три частини – А, В та С. Частина А виходила під назвою «Новини з роботи головних відомств і відомств» (нім. «Nachrichten aus der Arbeit der Hauptämter und Ämter»). Вона мала суто внутрішній характер і була призначена для інформування щодо поточної діяльності відомств Служби Розенберга. У частині С друкувалися розпорядження Центрального управління Служби Розенберга, інформація про проведені заходи та календар запланованих подій. Але найцікавішою для нашого дослідження є частина «В», яка мала назву «Новини Оперативного штабу» (нім. «Nachrichten des Einsatzstabes»). Оперативний штаб райхслайтера Розенберга (нім. «Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg») був ще однією великою націонал-соціалістичною структурою, створеною за ініціативи А. Розенберга. З літа 1940 р. він працював в окупованих Бельгії, Нідерландах, Франції, де мав завдання конфіскувати культурні цінності, що залишилися без нагляду,

переважно з приватної власності, а з початком військової кампанії проти СРСР у червні 1941 р. поширив свою діяльність на окуповані території Радянського Союзу, де масово конфіскував зібрання бібліотек і музеїв, архівів, наукових установ. Але одним з найважливіших завдань Оперативного штабу було збирання різноманітного матеріалу про все, що було пов'язане з більшовизмом та з Радянським Союзом [7, с. 86–88]. При відділі «Використання» (або «Оцінювання») Управління Оперативного штабу в Берліні з 1941 по 1944 р. сформувався цілий архів так званих «розробок» – праць інформаційно-аналітичного змісту, створених як співробітниками Оперативного штабу, так і представниками інтелігенції окупованих країн, більшість з яких були присвячені Радянському Союзу. Станом на кінець 1944 р. у цьому архіві налічувалося 5 тис. робіт [8, с. 609].

У частині В «Інформаційного бюлетеня» друкувалися стислі інформаційні повідомлення про результати роботи Оперативного штабу з метою ознайомлення з ними інших служб і партійних установ. Ця частина бюлетеня друкувалася з 1943 р. до початку 1945 р. включно і не мала суворої періодичності: у 1943 р. вийшло друком щонайменше десять стандартних випусків і два спеціальних, у 1944 р. – 13 звичайних випусків і два спеціальних, загальним накладом у 1400 пр. [9] та один випуск за 1945 р. На сьогодні більша частина їх зберігається у Федеральному архіві Німеччини, у Берліні, у фондi NS 30 («Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg») (найбільш сконцентровано – у справі 5), фондi NS 15 («Der Beauftragte des Führers für die Überwachung der gesamten geistigen und weltanschaulichen Schulung und Erziehung der NSDAP») (справа 314), а також у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України у фондi 3676 («Штаб імперського керівника (рейхслайтера) Розенберга для окупованих східних областей») (справи 44 та 211 першого опису, справа 313 четвертого опису). Але серед архівних матеріалів, на жаль, поки що не знайдені 6-й випуск за 1943 р., а також випуски 4, 9–13 за 1944 р. Слід також зазначити, що Оперативний штаб мав власне внутрішнє службове видання схожої структури під назвою «Розпорядження та повідомлення» (нім. «Anordnungen und Mitteilungen»), яке виходило з березня 1942 р. по 1944 р. включно і було призначене для інформування його співробітників щодо розпоряджень з Берліну та поточних подій, структурних і кадрових змін, урочистих заходів, зв'язків із представниками органів цивільної влади та військової адміністрації [7, с. 108–109].

Перші випуски частини В «Інформаційного бюлетеня» тематично були більш різноманітними і містили більше публікацій. Оскільки, як вже

ззначалося, початковою метою цієї частини «Інформаційного бюлетеня» було інформування співробітників Служби Розенберга, а також інших структур про діяльність Оперативного штабу, то у перших випусках багато уваги приділено його цілям і завданням, загальному опису його діяльності, донесенням про основні результати щодо конфіскації різних колекцій, передусім книжкових, які мали бути покладені в основу так званої Східної бібліотеки Розенберга (нім. «Ostbücherei Rosenberg»). Остання була підпорядкована відділу «Використання» Оперативного штабу і мала містити книги щодо Східної Європи та більшовизму. В її основу були покладені 22 692 книги – переважно публікації останніх років, а у подальшому Східна бібліотека поповнювалася радянськими книжковими і періодичними виданнями, вивезеними Оперативним штабом із СРСР, і наприкінці мала вже бл. 120 тис. книг, що були закаталогізовані і видавалися читачам [4, арк. 130].

Також у перших випусках друкувалися огляди і рецензії нових друкованих видань політичного та ідеологічного змісту, які виходили на неокупованій території СРСР, а також переліки «розробок», які надійшли до Управління штабу. Останнє мало значення для низки партійних та військових служб, що могли замовити ці розробки на теми, які їх цікавили, і використати їх у своїй діяльності, як і інформація про поповнення Східної бібліотеки. Загалом на кінець 1944 р., за одним з документів Оперативного штабу, нараховувалося близько 80 установ, які зверталися до Управління штабу за подібними матеріалами [8, с. 892–899].

Досить цікавими є також зазначені огляди нових на той час радянських видань – книг і журналів, які поширювалися серед підпорядкованих А. Розенбергу служб та активно використовувалися під час навчання у НСДАП. Такі огляди висвітлювали вихідні дані книги чи журналу, в тому числі склад редколегії, його тематику тощо. Наприклад, одним з таких видань був журнал «Слов'яни» – щомісячник, започаткований у червні 1942 р. Всеслов'янським комітетом у Москві. Він був цікавий нацистам як зразок пропагандистського видання, що активно поширювало ідею слов'янської солідарності та єднання слов'янських народів у боротьбі з нацизмом (під егідою російського народу і СРСР), і, як вони вважали, був ще одним органом поширення ідеології більшовизму та імперських прагнень радянської держави. [4, арк. 32]. У 1944 р. ця частина «Інформаційного бюлетеня» виходила друком спільно з відомством «Наддержавні сили» (нім. Überstaatliche Mächte) і містила вже великі, обсягом у середньому 20–40 сторінок, статті на актуальні суспільно-політичні теми, як правило, пов'язані з війною, ідеологічною боротьбою та окупованими

територіями, передусім СРСР. Значна їх частина походила з архіву «розробок» Оперативного штабу, і це важливо для дослідників діяльності штабу та ідеології нацизму в цілому, передусім тому, що до нашого часу весь архів «розробок» не зберігся, з кількох тисяч сьогодні нараховується орієнтовно лише понад 100, а в «Інформаційному бюлетені» є статті, які збереглися завдяки друку у ньому.

Усі випуски, що збереглися, крім одного – 5-го випуску за 1943 р., присвячені СРСР. 5-й випуск за 1943 р. містить статті, присвячені Бельгії, а саме – її політичному становищу, настроям у суспільстві, національному питанню, але через призму націонал-соціалістичного світогляду, наприклад, у світлі питання про належність бельгійців до арійців, питання мови та зв'язків з Німеччиною. Коло тем усіх інших випусків досить чітко окреслене. Серед основних можна навести такі: СРСР та світова революція; генеральні лінії КПРС і Політбюро; порівняння між собою ленінізму, троцькізму та сталінізму; порівняння німецького соціалізму з радянським у різних сферах життя; радянський патріотизм; стахановська система і стахановський рух; житлова політика в СРСР; творення «нової радянської людини»; ставлення до інтелігенції; агітація і пропаганда серед рядового складу Червоної Армії (стаття у випуску за 1945 р. була створена завдяки матеріалам, що належали загиблому червоноармійцю) тощо.

Серед найбільших за обсягом слід назвати публікацію Р. Прокша, співробітника Головної робочої групи «Україна» Оперативного штабу, під назвою «Структурні зміни російського народу під впливом більшовізму» (у 8-му випуску за 1943 р. та у спецвипуску за 1944 р.). В її основу покладено доповідь Р. Прокша, виголошену ним на засіданні керівників головних відділів Управління штабу та його робочих груп, що відбулося у червні 1943 р. у Мінську, та у листопаді 1943 р. у Ратіборі (нині польське місто Рацибуж), куди переїхала частина Управління штабу та відомств Служби Розенберга через бомбардування Берліна союзниками та погіршення становища Німеччини у війні в цілому. Доповідь та, відповідно, стаття були присвячені тому, як поширення комунізму і запровадження ним політика колективізації, винищення інтелігенції, підтримка робочого класу та формування класової ненависті впливали на свідомість людини. Також значна увага була приділена методам, якими держава насаджувала комуністичну ідеологію, в тому числі через навчання і виховання, повсякденну агітацію і пропаганду, де серед іншого вагомим місцем посідала також мілітаризація радянського суспільства.

На увагу заслуговує і робота позаштатного співробітника Оперативного штабу – радянського громадянина, що у вступі до публікації був позна-

чений ініціалами «Г.С.», присвячена процесам індустріалізації у СРСР. Ймовірно, під ініціалами «Г.С.» представлений Георгій Світтау (або Швіттау) – російський економіст, фахівець зі статистики, який трохи раніше підготував для Головної робочої групи «Україна» Оперативного штабу велику фахову роботу «Індустріалізація у СРСР» обсягом понад 700 машинописних сторінок [7, с. 171], що містить поглиблений аналіз та багато статистичних даних.

А стаття під назвою «Історична необхідність у 22-му червня 1941 р.» (спецвипуск за 1944 р.) особливо цікава тим, що висвітлює питання про підготовку Радянського Союзу до війни у Європі з метою поширення соціалістичної революції, а ця теза часто використовувалась нацистами з метою перекидання провини за свою участь у розв'язанні Другої світової війни.

Усі ці статті мають суто пропагандистський антикомуністичний характер, але у них була досить широка джерельна база – різноманітна радянська література, публікації документів КПРС, різні архівні матеріали, які вдалося конфіскувати, у тому числі конфіденційні, а також розмови з представниками радянської інтелігенції, і при цьому у кожній роботі давалися посилання на джерела. Тому «Інформаційний бюлетень», крім установ, підпорядкованих А. Розенбергу, розсилався також різним службам – канцеляріям Гітлера, Головного управління СС, Служби безпеки, Верховного командування вермахту, Імперської служби праці, Гітлерюгенда, різних міністерств, керівникам викладачів у партійних округах тощо.

Ним активно послуговувались, насамперед, на різних партійних навчальних курсах, семінарах, у тому числі для пропагандистів/агітаторів, серед військових, на різних лекціях, хоча поширювати «Інформаційний бюлетень» можна було лише за письмової згоди Служби Розенберга та Оперативного штабу. Але водночас серед зазначених структур існував значний попит на «Інформаційний бюлетень», та, відповідно, на поширювану ним інформацію, не лише серед членів НСДАП на території райху, а й на окупованих територіях СРСР, де часто мали місце різні пропагандистські і просвітницькі заходи. Про цей попит свідчить листування робочих груп Оперативного штабу, які надсилали запити до Управління штабу в Берліні з проханням дати додаткові примірники для поширення на місцях, не лише серед різних структурних підрозділів Штабу, а й, наприклад, серед структур райхскомісаріатів і підпорядкованих ним гебітскомісаріатів, зв'язкових частин вермахту у тилкових зонах груп армій та у прифронтовій зоні, польових комендатурах та коменда-

турах у населених пунктах тощо. Щоправда, і додаткових накладів було замало, щоб задовольнити цей попит [4, арк. 203–237].

Таким чином, специфіка видання – його яскраво виражена антирадянська й антикомуністична тематика і публікація статей, джерельною базою для яких були радянські бібліотечні та архівні матеріали, власні спостереження німецьких співробітників, опитування деяких радянських громадян, які залишилися на окупованих територіях, вирізняє його серед подібних видань інших державних і партійних структур Третього району. «Інформаційний бюлетень» Служби Розенберга виступає цікавим комплексним джерелом не лише для науковців, які досліджують діяльність Служби Розенберга та пов'язаного з нею Оперативного штабу, він дає важливу інформацію щодо формування «образу ворога» для нацистів, підживлення щоденної пропаганди, особливо ближче до кінця війни, щодо його поширення і пропагування серед керівної ланки у НСДАП, військових та службовців окупаційної адміністрації, а використання його разом з іншими інформаційними виданнями різних партійних структур значно збагатить та урізноманітнить джерельну базу вивчення питань формування та реалізації нацистської пропаганди і сприятиме подальшим дослідженням.

Список бібліографічних посилань

1. Bollmus R. Das Amt Rosenberg und seine Gegner: Studien zum Machtkampf im nationalsozialistischen Herrschaftssystem. München: R. Oldenburg Verlag, 2006. 373 S.

2. Piper E. Alfred Rosenberg: Hitlers Chefideologe. München: Karl Blessing Verlag, 2005. 831 S.

3. Bundesarchiv Berlin, NS 8/229.

4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 3676. Оп. 1. Стр. 211.

5. Bundesarchiv Berlin, NS 8/228.

6. Bundesarchiv Berlin, NS 8/232.

7. Кашеварова Н. Діяльність Оперативного штабу Розенберга з вивчення нацистами «східного простору» (1940–1945) / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Інститут історії України, 2014. Ч. 1: Джерелознавче дослідження. 552 с.

8. Кашеварова Н. Діяльність Оперативного штабу Розенберга з вивчення нацистами «східного простору» (1940–1945) / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Інститут історії України, 2014. Ч. 2: Документи. 992 с.

9. Bundesarchiv Berlin, NS 30/211.

References

1. Bollmus, R. (2006). *Das Amt Rosenberg und seine Gegner: Studien zum Machtkampf im nationalsozialistischen Herrschaftssystem*. München: R. Oldenburg Verlag. 373 S. [in German].
2. Piper E. (2005). *Alfred Rosenberg: Hitlers Chefideologe*. München: Karl Blessing Verlag. 831 S. [in German].
3. Bundesarchiv Berlin, NS 8/229 [in German].
4. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine]. Fond 3676. Inventory 1. Unit 211 [in German].
5. Bundesarchiv Berlin, NS 8/228 [in German].
6. Bundesarchiv Berlin, NS 8/232 [in German].
7. Kashevarova, N. H. (2014). *Diialnist Operatyvnoho shtabu Rozenberga z vyvchennia natsystamy «skhidnoho prostoru» (1940–1945)* [The ERR activities on the Nazi Ostrau study (1940–1945)]. Pt. 1: *Dzhereloznavche doslidzhennia* [Source Study]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy [in Ukrainian].
8. Kashevarova, N. (2014). *Diialnist Operatyvnoho shtabu Rozenberga z vyvchennia natsystamy «skhidnoho prostoru» (1940–1945)* [The ERR activities on the Nazi Ostrau study (1940–1945)] Pt. 2: *Dokumenty*. [Documents]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy. [in Ukrainian, in German].
9. Bundesarchiv Berlin, NS 30/211 [in German].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2020.

Nataliya Kashevarova,

PhD (Historical), Senior Researcher,
National Academy of Sciences of Ukraine
Institute of History of Ukraine
4 Hrushevsky St., Kyiv 01001, Ukraine
e-mail: nataliya.kashevarova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2426-0440>

Nazi Ideology and Propaganda in the Pages of the *Mitteilungsblatt* of the *Dienststelle Rosenberg* during the Second World War

The article analyzes official newsletter «*Mitteilungsblatt*» that has been published by the Commissioner of the Fuehrer for the Supervision of the Entire Intellectual and Ideological Schooling and Training of the NSDAP (aka *Dienststelle Rosenberg*) as a source for supporting an ideology as a component of the Nazi policy in the occupied

European countries, of the Nazi propaganda and political education. The main data of the *Mitteilungsblatt* is characterized: its publication frequency, structure, mission, target audience, its place amongst print publications that were published by the *Dienststelle Rosenberg*, as well as its completeness and current storage location. It has been established that the official publications of the *Dienststelle Rosenberg* have not been considered until this point by researchers as sources on the history of National Socialism and political education in the Third Reich. Subject matters of the *Mitteilungsblatt* have been described and it has been found that a prevalent part of its papers deals with the Soviet Union, namely communist ideology and propaganda and their effect on Soviet people, communist morality, economic policy (collectivization and industrialization), militarization propaganda and preparations for a war long before the World War II began. It has been established that the *Mitteilungsblatt* was intended for use by the ideological education and political training of the Nazi party members, military officers, public servants of the German occupation authorities.

Keywords: Commissioner of the Fuehrer for the Supervision of the Entire Intellectual and Ideological Schooling and Training of the NSDAP, the *Mitteilungsblatt*, Nazi ideology, propaganda, World War II.